

ۛۛۛۛ

ادبیات تطبیقی

نویسنده: دکتر طه ندا

مترجم: دکتر حجت رسولی

www.kebook.ir

ندا، طه، - ۱۹۹۹م

ادبیات تطبیقی / نویسنده طه ندا؛ مترجم حجت رسولی. -- تهران: آوام، ۱۳۸۴.

۲۵۸ص. ISBN: 964-93459-8-8: ریال ۱۸۰۰۰

عنوان اصلی: الادب المقارن.

کتاب حاضر قبلاً با مترجمان و ناشران متفاوت در سالهای مختلف به چاپ رسیده است.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۵۵] - ۲۵۸.

۱. ادبیات تطبیقی -- فارسی و عربی. ۲. ادبیات تطبیقی. ۳. ادبیات عربی -- تأثیر ایران. ۴. سبک شناسی - مطالعات تطبیقی.

الف. رسولی، حجت، ۱۳۳۸ - مترجم. ب. عنوان.

۸۹۲/۷۰۹ PJA ۲۰۸۱/۲ ن ۳۷۳۰۴۱

۱۳۸۴

کتابخانه ملی ایران

۸۴ - ۱۵۹۲۷م

تاریخ ادبیات تطبیقی

نویسنده: طه ندا

مترجم: دکتر حجت رسولی

طراح روی جلد: رضوان رسولی

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۸۴

شمارگان: ۳۱۰۰ نسخه

بها: ۱۸۰۰ تومان

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: آوام، تلفن: ۸۸۲۵۰۴۱۶

فهرست مطالب

۱۱.....	مقدمه مترجم.....
۱۵.....	مقدمه مؤلف.....
۱۷.....	مقدمه چاپ سوم.....
۱۹.....	بخش ۱: کلیات.....
۲۱.....	تعریف ادب و ادبیات.....
۲۱.....	ادبیات چیست؟.....
۲۷.....	تعریف ادبیات تطبیقی.....
۲۷.....	ادبیات تطبیقی چیست؟.....
۳۱.....	اهمیت مطالعات تطبیقی در ادبیات.....
۳۵.....	شرایط مطالعه در ادبیات تطبیقی.....
۳۷.....	نگرشی تطبیقی بر ادبیات ملتهای مسلمان.....
۳۸.....	روش مطالعات تطبیقی در ادبیات ملتهای مسلمان.....
۴۱.....	الگوهای ادبی در جهان اسلام.....
۴۲.....	محمد اقبال.....
۴۵.....	پیوند ادبیات ترکی با ادبیات فارسی.....
۴۸.....	شیخ اجل، سعدی شیرازی.....
۴۹.....	علی شیر نوایی (۱۴۴۱-۱۵۰۱ م).....
۵۰.....	ابن عربشاه (۸۵۴ هـ/ ۱۴۵۰ م).....
۵۱.....	محمد عاکف (۱۸۷۳- ۱۹۳۶ م).....
۵۱.....	یحیی کمال بیاتلی (۱۸۸۴- ۱۹۵۸ م).....
۵۷.....	بخش ۲: جریان‌ات لغوی.....
۵۹.....	زبان عربی در جهان اسلام.....
۶۱.....	رابطه میان زبان عربی و فارسی.....
۶۲.....	زبان فارسی.....
۶۲.....	دوره‌های زبان فارسی.....
۶۹.....	مشکلات فارسی‌زبانان در زبان عربی.....

۸۱.....	واژگان فارسی در زبان عربی
۸۸.....	واژگان عربی در زبان فارسی
۹۵.....	رابطه میان زبان فارسی و ترکی
۱۰۲.....	رابطه میان زبان فارسی و اردو
۱۰۹.....	بخش ۳: جریان‌های ادبی
۱۱۱.....	نقل معانی
۱۱۹.....	تأثیر قرآن بر ادبیات فارسی
۱۲۱.....	اسلام و ادبیات عرفانی
۱۲۱.....	تأثیر شاعران عرب بر شاعران ایرانی
۱۲۱.....	متنبی و شاعران ایرانی
۱۲۲.....	ابو نواس و رودکی
۱۲۵.....	ارداویراف، ابوالعلا، خیام و دانته
۱۲۶.....	رساله ارداویرافنامه
۱۲۷.....	رسالة الغفران ابوالعلاء معری
۱۳۳.....	نگرشی تطبیقی به برخی از آثار مهم ادبی
۱۳۳.....	جاویدنامه اقبال
۱۳۳.....	کلیده و دمنه
۱۴۲.....	مرزبان نامه
۱۴۴.....	الف لیلة و لیلة (هزار و یک شب)
۱۴۴.....	لیلی و مجنون در ادبیات عربی
۱۴۶.....	لیلی و مجنون در ادبیات فارسی
۱۵۱.....	لیلی و مجنون در ادبیات ترکی
۱۵۴.....	مقامه نویسی در ادب عربی و فارسی
۱۵۵.....	مقامات بدیع الزمان همدانی
۱۵۹.....	مقامات حریری
۱۶۹.....	تأثیر مقامات عربی بر ادبیات فارسی
۱۸۵.....	بخش ۴: رویدادهای تاریخی و مناسبت‌های اجتماعی
۱۸۷.....	شهادت امام حسین (ع)
۱۹۰.....	روضه خوانی
۱۹۱.....	اشعار محتشم کاشانی

۱۹۲	تغزیه خوانی
۱۹۲	سقوط بغداد
۱۹۳	آنتونیوس و کلئوپاترا
۱۹۵	نمایشنامه شکسپیر
۱۹۸	آنتونیوس و کلئوپاترا در نمایشنامه شوقی
۲۰۱	جشنهای باستانی ایرانی و بازتاب آن در ادب عربی
۲۰۱	نوروز
۲۰۸	جشن مهرگان
۲۱۱	جشن سده
۲۱۳	اوزان و قالبهای شعری فارسی و عربی
۲۱۶	ساختار قصیده
۲۲۳	بخش ۵: سابقه و عوامل تاثیر تمدن اسلامی در اروپا
۲۲۷	تأثیر پذیری زبانهای اروپایی از عربی و فارسی
۲۲۷	واژگان
۲۲۹	تأثیرات ادبی
۲۳۰	داستان نویسی
۲۳۱	هزار و یک شب
۲۳۵	کلیله و دمنه در ادبیات اروپا
۲۴۲	عمر خیام در ادبیات اروپا
۲۴۵	گوته و ادبیات اسلامی
۲۴۶	۱- اسلام
۲۴۸	۲- ادبیات فارسی
۲۴۹	ریلکه
۲۵۵	فهرست منابع
۲۵۷	فهرست مجلات
۲۵۸	فهرست منابع لاتین

کدام مقدمه مترجم

نوشته‌ای که پیش روی خواننده محترم قرار دارد سیری است کوتاه در زمینه ارتباط زبان و ادبیات عربی با زبان و ادبیات ملت‌های دیگر و تعامل میان این زبان و زبان‌های دیگری که در حوزه تمدن اسلامی نشو و نما کرده اند؛ موضوعی که در زبان عربی تحت عنوان «الادب المقارن» بررسی می‌شود و در زبان فارسی به آن «ادبیات تطبیقی» اطلاق می‌گردد.

دکتر طه ندا، نویسنده این کتاب، از استادان و محققان برجسته جهان عرب به شمار می‌آید که عمری را در تحقیق و تدریس در زمینه ادبیات سپری کرده است.

وی تحصیلات خود را در زمینه زبان و ادب عربی در مولدش؛ مصر به انجام رسانید و علاوه بر آن آشنایی با زبان‌های شرقی و از جمله زبان و ادب فارسی را وجهه همت خویش قرار داد و سال‌ها در دانشگاه‌های مصر و بیروت به تدریس و تحقیق پرداخت و سرانجام در سال ۱۹۹۹ میلادی ستاره عمر او به خاموشی گرایید.

طه ندا را باید به حق از افراد صاحب‌نظر در زمینه ادبیات تطبیقی به شمار آورد. دکتر حسام الخطیب - که خود از صاحب‌نظران در ادبیات تطبیقی است - در کتاب «آفاق الادب المقارن» با اشاره به تحقیقات و مطالعات طه ندا در ادبیات تطبیقی می‌نویسد: «طه ندا از

برجسته ترین کسانی به شمار می آید که در این زمینه به تحقیق و تفحص پرداخته است، شایان توجه است که گرایش طه ندا به ادبیات مشرق زمین و ادب اسلامی و عربی مانع از آن نیست که شرایط تاریخی و فرهنگی زمینه ساز شکل گیری ادبیات تطبیقی اروپا را درک نماید و به خوبی تشخیص دهد. لذا وی به ادبیات اروپا و تاثیر آن بر ادبیات و فرهنگ کشورها و ملت های مختلف نیز توجه دارد. حسام الخطیب می افزاید: «طه ندا از سویی می کوشد با جریانی که عَلم مخالفت با دیدگاه های محققان ادبیات تطبیقی در فرانسه را برافراشته و به کلی آن را رد می کند همنا نگردد و از سوی دیگر خود به گرایش اروپامحوری (Euro- centism) محققان فرانسوی در ادبیات انتقاد می کند و با تاکید بر مناسبات اسلامی در ادبیات عربی و طرح جهانی ادبی- فرهنگی که در فضایی مستقل از اروپا شکل گرفته و ویژگی های خاص خود را داراست؛ می کوشد در عمل موجودیت مستقل ادبیات تطبیقی شرقی و اسلامی و عربی را در برابر اروپائیان اثبات نماید. از این رو بر این امر پای می فشارد که ادبیات تطبیقی در جهان اسلام و عرب راهی جدای از راه اروپائیان و غربیان را می پیماید و مطالب و انگیزه ها و اهداف تحقیقاتی آن به کلی با شیوه اروپائیان تفاوت دارد.»*

از طه ندا آثار متعددی در زمینه ادبیات و ادبیات تطبیقی به ویژه در حوزه ادبیات عربی و فارسی بر جای مانده است که کتاب حاضر یکی از آثار قلمی ارزشمند اوست. وی در این کتاب، سه زبان اصلی و مهم تمدن اسلامی که هر یک زبان انبوهی از مردم بوده است یعنی: عربی، فارسی و ترکی را محور بحث های خود قرار داده و ارتباط میان فرهنگ و ادب برجای مانده از این زبانها و تاثیر گذاری هر یک بر دیگری را به بحث کشیده است. بعلاوه فصلی را نیز به تاثیر زبان عربی و فارسی بر زبانهای اروپایی اختصاص داده است.

زبان اصلی نویسنده عربی است ولی با توجه به آشنایی نسبتاً خوبی که با زبان و ادب فارسی دارد از منابع فارسی در حد امکان استفاده کرده و شواهد متنوعی از نظم و نثر هر دو زبان را در تبیین اصول بحث به کار گرفته است.

وی به رغم اینکه عرب تبار است در عموم بحث های خود کوشیده است با بی طرفی و به شیوه ای علمی در باره زبان و ادبیات فارسی داوری کند (به جز چند مورد نادر که در پی نوشتها توضیح داده ایم) و هر جا به دیدگاهی نا درست درباره ادبیات فارسی برخورد کرده

با جدیت تمام درصدد اصلاح آن برآمده و از حریم زبان و ادبیات فارسی دفاع کرده است. او از سر تعهد و مسئولیت دست به نگارش این کتاب زده و چنانکه خود در مقدمه نیز یاد آور شده کوشیده است که در روش بحث و تحقیق از میان گرایشهای مختلف راه میانه‌ای را، مناسب حال اهل زبان، برگزیند؛ در نتیجه از طرح بحث به شیوه‌ای اروپایی که مناسب حال مردم اروپاست پرهیز کرده و در عین حال از به کارگیری اصول و مبادی علمی آنان فروگذار نکرده است.

اسلوب بحث در این کتاب اسلوبي ساده و با رعایت اختصار و در عین حال متکی بر شواهدی از آثار ادبی زبانهای موضوع بحث است. مؤلف در این کتاب از نظریه پردازی صرف پرهیز کرده و نمونه‌های متنوعی از نظم و نثر زبانهای مختلف را مطرح ساخته و با یکدیگر مقایسه کرده است.

ویژگیهای فوق بعلاوه خصوصیات دیگری مانند: روان بودن نثر کتاب؛ وضوح مطالب؛ سادگی شواهد چه در ادب عربی و چه در فارسی؛ به دست دادن خطوط کلی تحقیق در ادبیات تطبیقی و ارائه دیدگاهی جامع از تعامل ادبیات عربی و فارسی و ترکی با یکدیگر و با برخی از زبانهای اروپایی، از امتیازات این کتاب به شمار می‌آید.

در عین حال این کتاب خالی از نقص نیست و نویسنده نیز مدعی آن نیست که نوشته او همه مطالب مربوط به ادبیات تطبیقی را در بردارد؛ بلکه باید گفت این اثر خطوط کلی و رؤس مطالب این بحث را به ایجاز ولی همراه با شواهد مناسب و با شیوه کاربردی مطرح ساخته است.

از این رو مطالعه این کتاب به عموم دانشجویان زبان و ادبیات عربی و فارسی توصیه می‌شود و به ویژه برای دانشجویانی که برای نخستین بار به مطالعه این بحث می‌پردازند و می‌خواهند با اصول کلی و مبادی ادبیات تطبیقی به زبانی ساده آشنا گردند مفید خواهد بود.

توفیق ترجمه این کتاب در سال ۱۳۸۱ دست داد و در همان سال نیز به انجام رسید؛ ولی به علل مختلف انتشار آن مدتی به تاخیر افتاد. با سپاس به درگاه ایزدی اکنون این اثر به جویندگان علم و پویندگان راه ادب تقدیم می‌گردد.

سرانجام شایسته است که از بذل محبت دوستانی که به نوعی در فراهم ساختن مقدمات چاپ و انتشار این ترجمه یاری کردند به ویژه از مساعدت‌های همسرم در این خصوص صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

والله ولی التوفیق.

حجت رسولی
استادیار دانشگاه شهید بهشتی
بهمن ۱۳۸۳

www.ketab.ir

کے مقدمہ مؤلف

ادبیات تطبیقی از جمله مباحث ادبی جدیدی است که در دهه‌های اخیر در اروپا پدید آمده و به مرور زمان در مشرق زمین نیز مطرح گردیده است؛ ولی بی تردید با گذشت زمان به آن توجه بیشتری نیز خواهد شد.

از آنجا که خاستگاه و جهت گیری مطالعات ادبیات تطبیقی اروپایی است، موضوعات و مطالب آن نیز بر گرفته از ادبیات اروپا و گرایشهای فکری اروپاییان است و به وقایع تاریخی و تحولات اجتماعی اروپا و بازتاب آن در ادبیات آن سامان اهتمام دارد و البته این امری طبیعی است؛ زیرا هر گاه بحثی در محیط اجتماعی خاصی پدید آمد ویژگیهای اجتماعی همان محیط را در بر دارد و اساسا افراد هر جامعه در کارهای خویش انگیزه‌ها و اهدافی دارند و برای دستیابی به آن شیوه‌های خاصی را دنبال می‌کنند.

شکی نیست که اطلاع از مطالعات اروپاییان در زمینه ادبیات تطبیقی برای ما مفید خواهد بود؛ ولی طرح این مباحث در میان دانشجویان بدون توجه به تفاوت‌های تاریخی و اجتماعی و بدون در نظر گرفتن اختلافات میان انگیزه‌ها و اهداف ما و اروپاییان کار اشتباهی است و این که مطالبی مانند تاثیر شکسپیر بر نمایشنامه نویسی در فرانسه، تاثیرات ادبی متقابل میان فرانسه و آلمان یا انتشار داستانهای اسپانیایی در فرانسه و یا شخصیت‌های معروف ادبیات اروپا به عنوان موضوع بحث ادبیات تطبیقی در گروه‌های عربی یا اساسا زبانهای شرقی انتخاب شود درست به نظر نمی‌آید.

این گونه مطالب یا موضوعهایی نظیر آن برای اروپاییان یا کسانی که می‌خواهند در ادبیات اروپایی تخصص داشته باشند مناسب است؛ ولی برای دیگران خیر؛ زیرا مباحثی است که با فرهنگ و ادبیات آنان هیچ ارتباطی ندارد.

از این رو ما در بحث ادبیات تطبیقی برای دانشجویان خود باید روش دیگری را انتخاب کنیم. بدین معنا که با مراعات اصول و مبانی این بحث، ملت خویش و سایر ملت‌هایی را که با آن در طول تاریخ ارتباط و پیوند داشته و با این پیوند و همکاری تمدن بزرگ اسلامی را آفریده است در نظر داشته باشیم. سپس نتیجه این پیوند را در الگوهای رفتاری و طرز تفکر و طرز بیان مد نظر قرار دهیم.

در میان ملت‌های گوناگون جهان هیچ مجموعه‌ای به اندازه ملت‌های مسلمان عرب و ایرانی و ترک با یکدیگر پیوند و تأثیر متقابل نداشته‌اند و ما در مباحث خود در این کتاب به ادبیات این سه ملت نظر داریم.

بدیهی است که ما در بحث ادبیات تطبیقی روشی مغایر با روش اروپاییان انتخاب کرده ایم که خود، مطالب و انگیزه‌ها و اهداف خاصی را می‌طلبد. محور بحث‌های ما زبان عربی و زبان و ادبیات ملت‌هایی است که در زبان عربی تأثیر گذاشته یا از آن تأثیر پذیرفته‌اند و البته در مواقع ضروری به پدیده‌های ادبی که از ادبیات ملت‌های مسلمان به اروپا راه یافته است اشاره خواهیم کرد. لازم به یاد آوری است که آنچه در این کتاب مطرح شده مباحثی کلی است که هر یک به مطالعاتی عمیق‌تر و گسترده‌تر نیازمند است.

والله اسأل ان یوفق و یهدی الی صراط مستقیم.

مقدمه چاپ سوم

چاپ سوم این کتاب با اضافات انجام گرفته است. مهمترین بخش آن تاکید بر پیوند عمیق میان ادبیات ملتهای مسلمان است که آن را با عنوان «به سوی ادبیات تطبیقی اسلامی» مطرح ساخته ایم و در واقع هدف از تالیف این کتاب را که در مقدمه چاپ نخست در سال ۱۹۷۳ و چاپ دوم در سال ۱۹۷۵ نیز بدان اشاره شده تبیین می کند و از آنجا که عموم خوانندگان ممکن است به مقدمه توجهی نداشته باشند این مطالب را با تفصیل بیشتر در متن کتاب گنجانده ایم.

امید است که به هدف مطلوب نزدیک شده باشیم. والله الموفق.